

Η σχέση μητέρας-κόρης στους Ρομά

Αποτελέσματα έρευνας
ερωτηματολογίου σε γυναίκες Ρομά
του Ασπροπύργου Αττικής

ΜΙΚΤΟ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ,
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΟ

*Από την κόρη στη μάνα ρομά:
να' ναι (πιο) μακρύς και
(πιο) περήφανος ο δρόμος*

ART IN ART

Ταυτότητα έργου	4
Πρόλογος	6
Η σχέση μάνας-κόρης στους Ρομά, με έμφαση σε ζητήματα υγείας (παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων), της Αναστασίας Κουτσούρη	8
Εισαγωγή	9
Δράση	9
Ερωτηματολόγιο	10
Συλλογή δεδομένων	10
Μέρος Α. Υγεία.	10
Μέρος Β: Κοινωνικοοικονομική κατάσταση - Εκπαίδευση	11
Μέρος Γ: Σχέση μάνας-κόρης	12
Βιβλιογραφία	13
Παράρτημα	14
Η σχέση μάνας-κόρης στους Ρομά με έμφαση σε ζητήματα κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης και εκπαίδευσης (παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων), της Δήμητρας Κονδύλη	16
Σχεδιασμός μικρής εμβέλειας έρευνας του έργου	17
Ερευνητικά ευρήματα ανά ενότητα ερωτήσεων	18
Α. Η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση	18
Β. Εκπαίδευση: η ικανότητα ανάγνωσης και γραφής	19
Γ. Σχέση μάνας-κόρης	19
Βιβλιογραφία	21
Η «συνθήκη Ασπρόπυργος» και οι αντικρουόμενοι λόγοι γύρω από τον «ανήλικο γάμο» (αναπλαισίωση και σχόλιο στα αποτελέσματα), της Αναστασίας Μητροπάνου	22
Βιβλιογραφία	25

Ταυτότητα Έργου

Η παρούσα δράση αποτελεί μία εκ των τριών του μικτού εκπαιδευτικού, καλλιτεχνικού και επιστημονικού έργου με τίτλο «Από την κόρη στη μάνα Ρομά: να εύχεσαι να 'ναι (πιο) μακρύς και (πιο) περήφανος ο δρόμος».

ΔΡΑΣΕΙΣ:

1. Εκπαιδευτικό καλλιτεχνικό εργαστήριο ποίησης και φωτογραφίας στο 7ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ζωής Ασπροπύργου Αττικής.
2. Επιστημονική έρευνα με έμφαση σε ζητήματα υγείας, κοινωνικο-οικονομικά ζητήματα καθώς και στη σχέση μητέρας-κόρης.
3. Δημιουργία ψηφιακού κόμβου δεδομένων με έμφαση στις γυναίκες Ρομά.

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΟΥ:

Μαριλένα Σταφυλίδου φωτογράφος
Μαρία Τοπάλη ποιήτρια
Νατάσα Κουτσούρη γιατρός
Δήμητρα Κονδύλη κοινωνική επιστήμων
Αναστασία Μητροπάνου εκπαιδευτικός-κοινωνική ανθρωπολόγος

Το σύνολο των αποτελεσμάτων του έργου βρίσκεται αναρτημένο στην δικτυακή πύλη www.roma-gen.com καθώς και στην ιστοσελίδα της ART IN ART AMKE www.art-in-art.gr

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ

ΧΟΡΗΓΟΙ

Αιγίδα και οικονομική υποστήριξη

Οικονομική υποστήριξη

Αιγίδα

Πρόλογος

Παράλληλα με το εκπαιδευτικό-καλλιτεχνικό εργαστήριο με τίτλο «Από την κόρη στη μάνα Ρομά: να 'ναι (πιο) μακρύς και (πιο) περήφανος ο δρόμος», που πραγματοποιήθηκε με ευθύνη της Art In Art στο 7ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ζωής Ασπροπύργου τους μήνες Νοέμβριο-Δεκέμβριο 2023, αποκλειστικά σε μαθήτριες Ρομά της έκτης δημοτικού, υλοποιήθηκε έρευνα ερωτηματολογίου σε μητέρες Ρομά της ίδιας περιοχής, με έμφαση σε ζητήματα υγείας, κοινωνικο-οικονομικά ζητήματα καθώς και στη σχέση μητέρας-κόρης.

Εδώ παρουσιάζονται και σχολιάζονται συνοπτικά τα ευρήματα της έρευνας. Τόσο το εκπαιδευτικό-καλλιτεχνικό εργαστήριο όσο και η ιατρική-κοινωνικοεπιστημονική έρευνα πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα της πανελλαδικής συνομοσπονδίας ελλήνων Ρομά «Ελλάν Πασσέ» και με την οικονομική υποστήριξη της Τράπεζας της Ελλάδας και του Υπουργείου Πολιτισμού.

Το σύνολο της δράσης βοηθήθηκε καίρια από τη διευθύντρια του σχολείου Ματίνα Βουβούλη.

Η Art In Art και οι συντελεστές του εργαστηρίου και της έρευνας την ευχαριστούν θερμά για τη συμβολή της.

Η σχέση μάνας-κόρης στους Ρομά, με έμφαση σε ζητήματα υγείας

(παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων)

της Αναστασία Κουτσούρη¹

1. Γιατρός παθολόγος, Δ/ντρια Α' Παθολογικής κλινικής του Νοσοκομείου Ερρίκος Ντυνάν, μέλος του Academic Board της Ευρωπαϊκής Γηριατρικής Εταιρείας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι Ρομά αποτελούν την πολυπληθέστερη μειονότητα της Ευρώπης, που ζει σε συνθήκες φτώχειας και περιθωριοποίησης και αριθμεί πάνω από 6 εκατομμύρια μέλη στον ευρωπαϊκό χώρο. Από το 1990 αναπτύχθηκαν στρατηγικές στην Ευρώπη για την καταπολέμηση των διακρίσεων έναντι της πολυπληθούς αυτής ομάδας και για την προώθηση προγραμμάτων υγείας, εκπαίδευσης, στέγασης, καλλιτεχνικής δημιουργίας και απασχόλησης¹. Παρόλα αυτά, μελέτες δείχνουν ότι οι Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σοβαρή φτώχεια, κοινωνική απομόνωση που συνδυάζεται με ρατσισμό, προκατάληψη και διάκριση².

Οι Ρομά έχουν μικρότερο προσδόκιμο επιβίωσης, χειρότερο επίπεδο υγείας, αυξημένα ποσοστά μεταδοτικών και μη μεταδοτικών ασθενειών, που αντανακλούν κυρίως κοινωνικές παραμέτρους όπως η κακή κοινωνικοοικονομική θέση, η έλλειψη εκπαίδευσης, η διαβίωση σε ανθυγιεινό περιβάλλον, η απουσία κοινωνικής υποστήριξης και η αποσπασματική αντιμετώπιση και προσέγγιση σε υπηρεσίες υγείας^{3,4,5,6}.

Σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, στην Ελλάδα δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία γύρω από την υγεία της μειονότητας. Από την έρευνα της βιβλιογραφίας, λίγες δημοσιεύσεις έχουν γίνει, που διερευνούν τους παράγοντες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την κατάσταση της υγείας των Ρομά^{7,8,9}.

Οι προσωπικές μαρτυρίες Ρομά σε όλη την Ευρώπη, όπως καταγράφονται από το European Roma Grassroots Organizations (ERGO) Network, που διερευνά την υγειονομική κατάσταση και την περίθαλψή τους, αναδεικνύουν την διάκριση που υφίστανται, κυρίως οι γυναίκες, και την ελλιπή τους φροντίδα. Ειδικότερα, όπως έχει καταγράψει και ο Jonathan Lee από το European Roma Rights Center (ERRC), οι νέες και όχι μόνο γυναίκες Ρομά κατά τον τοκετό υφίστανται κακομεταχείριση, κακή πρακτική άσκηση ιατρικής και συχνά δυσπιστία για τα συμπτώματά τους κατά την νοσηλεία σε μαιευτικούς θαλάμους. Ενδεικτικά, από τα μέσα του 1960 έως τα μέσα του 2000, χιλιάδες γυναίκες Ρομά εξαναγκάστηκαν ή υποβλήθηκαν χωρίς να το γνωρίζουν σε στείρωση, κατά την διάρκεια επισκέψεων στον γιατρό στην Τσεχία και την Σλοβακία¹⁰.

Πέρα από τα προβλήματα που αφορούν την υγεία των γυναικών Ρομά, μια σημαντική παράμετρος που αφορά την ζωή των Ρομά είναι η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου. Συγκεκριμένα, μια πρόσφατη ευρωπαϊκή μελέτη στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα, αναφέρει ότι το 69% των παιδιών παρακολουθεί την πρωτοβάθμια εκπαίδευση ενώ το ποσοστό πέφτει στο 21% στην δευτεροβάθμια, γεγονός που αφορά κατεξοχήν τα κορίτσια που αναλαμβάνουν την φροντίδα των αδελφών και παραδοσιακά παντρεύονται σε νεαρή ηλικία¹¹.

ΔΡΑΣΗ

«Από την κόρη στη μάνα Ρομά: να 'ναι (πιο) μακρύς και (πιο) περήφανος ο δρόμος»

Η μικτή αυτή δράση γίνεται για πρώτη φορά σε ελληνικό χώρο. Αφορά τα κορίτσια και τις μητέρες Ρομά και χαρακτηρίζεται από επιστημονική, καλλιτεχνική και εκπαιδευτική διάσταση. Η καλλιτεχνική και εκπαιδευτική δράση πραγματοποιήθηκε στο δημοτικό σχολείο της Νέας Ζωής στον Ασπρόπυργο, και αφορούσε κορίτσια της έκτης δημοτικού, που φοιτούν στην τελευταία τάξη του σχολείου (ηλικία κυμαινόμενη), ενώ η επιστημονική πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσα στον οικισμό μέσω ενός κοινού ερωτηματολογίου (ένας συνδυασμός κοινωνικού και ιατρικού ιστορικού), με την συμμετοχή νεαρών μητέρων.

Η πραγματοποίηση αυτής της δράσης έγινε χάρη στην υποστήριξη και την ουσιαστική παρέμβαση της διευθύντριας και του προσωπικού του σχολείου της Νέας Ζωής. Η διευθύντρια διαμεσολάβησε έτσι ώστε αφενός να μπορέσει η ερευνητική ομάδα να επισκεφθεί τον οικισμό και αφετέρου να γίνουν αποδεκτές οι γυναίκες-ερευνήτριες από τις Ρομά γυναίκες-μητέρες, στις οποίες εφαρμόστηκε το ερωτηματολόγιο.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟ- ΛΟΓΙΟ

Πριν την πραγματοποίηση της μελέτης και με βάση την βιβλιογραφία όσον αναφορά ποιοτικά ερωτηματολόγια γύρω από τις σχέση μάννας-κόρης, ακολουθήθηκε μια Delphi διαδικασία μεταξύ των συμμετεχουσών Αναστασίας Κουτσούρη (γιατρός, παθολόγος), Δήμητρας Κονδύλη (κοινωνική επιστήμων), Αναστασίας Μητροπάνου (εκπαιδευτικός, κοινωνική ανθρωπολόγος) και διαμορφώθηκε ερωτηματολόγιο με 4 παραμέτρους: κοινωνικοοικονομική κατάσταση, εκπαίδευση, υγεία, σχέση μάννας κόρης. Το ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Μέρος Α΄: ΥΓΕΙΑ

Συνολικά ρωτήθηκαν 11 μητέρες κοριτσιών που φοιτούν στο σχολείο. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε τρεις χωριστές ημέρες, την πρώτη φορά στον οικισμό μετά από διαμεσολάβηση της διευθύντριας του σχολείου και σε συνεννόηση με μια μητέρα – διαμεσολαβήτρια Ρομά,, η οποία βοήθησε και παρότρυνε τις μητέρες να μας μιλήσουν. Η δεύτερη και η τρίτη φάση των συνεντεύξεων έγιναν λίγες μέρες αργότερα στον χώρο του σχολείου, με την συνδρομή των ανθρώπων του σχολείου.

Έγινε πρόταση οι συνεντεύξεις να μαγνητοφωνηθούν αλλά οι συμμετέχουσες δεν ήθελαν. Οι Ρομά μητέρες ενημερώθηκαν αναλυτικά για το συνολικό πρόγραμμα και υπήρχε γενική συναίνεση για να πραγματοποιηθεί το ερωτηματολόγιο. Αξίζει να αναφερθεί ότι καμία μητέρα δεν κράτησε την υπογεγραμμένη συναίνεση, ενώ λόγω αναλφαβητισμού οι περισσότερες δεν μπορούσαν να υπογράψουν τις συναινέσεις και παραχωρούσαν προφορική συναίνεση. Η διάρκεια της συνέντευξης δεν υπερέβαινε τα 20΄. Έγινε προσπάθεια οι μητέρες να είναι μόνες με το άτομο που πραγματοποίησε την συνέντευξη, μία δηλαδή κάθε φορά από τις ερευνήτριες, γεγονός που συνάντησε μικρές δυσκολίες. Οι συνεντεύξεις διακόπτονταν κάποιες φορές από τα παιδιά ή από άλλα άτομα που ζούσαν στο σπίτι. Οι μητέρες συμμετείχαν επιφυλακτικά αλλά και με ενδιαφέρον στην συνέντευξη και το γεγονός ότι αυτή πραγματοποιείτο από γυναίκες-ερευνήτριες έκανε την έρευνα εφικτή.

Το ερωτηματολόγιο που αφορούσε την υγεία αποτελείται από 15 ερωτήσεις, που άπτονται της αντίληψης για την υγεία, τον θηλασμό, τον εμβολιασμό, τις συνήθειες, την διατροφή, τον προληπτικό έλεγχο που πραγματοποιούν, την κακοποίηση, και καταλήγει με το αίσημα τις ικανοποιήσεων των ερωτηθεισών γυναικών από την ζωή τους. (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1)

Συμπερασματικά, από τις 11 ερωτηθείσες μητέρες οι 8 απάντησαν ότι έχουν καλή υγεία ενώ 3 δήλωσαν ότι το κύριο πρόβλημα ήταν το άγχος. Συγκεκριμένα, η Σ. αναφέρει ότι έχει κάποιο πρόβλημα με τον θυρεοειδή που της δημιουργεί άγχος. Όσον αναφορά την λήψη φαρμάκων, 2-3 ανέφεραν την λήψη για περιορισμένο διάστημα κάποιον αγχολυτικών φαρμάκων.

Το σύνολο των γυναικών καπνίζουν, ενώ δεν υπάρχει καμία αναφορά για χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών.

Όλες, εκτός μίας που δεν επιθυμούσε να θηλάσει, αναφέρουν ότι θηλάσαν τα παιδιά τους για διάστημα που ποίκιλλε. Επίσης όλες αναφέρουν ότι έχουν εμβολιάσει τα παιδιά τους, σε αντίθεση με αυτά που αναφέρει η βιβλιογραφία για χαμηλά ποσοστά εμβολιασμού των παιδιών Ρομά. Στην ερώτηση να προσκομίσουν βιβλιάρια υγείας διαπιστώθηκε ότι αυτά δεν υπήρχαν.

Ως προς τις διατροφικές συνήθειες δηλώνουν ότι ακολουθούν υγιεινή διατροφή με συχνή κατανάλωση λαχανικών και σχεδόν καθημερινή κατανάλωση κρέατος ή ψαριού και ότι τα παιδιά τους καταναλώνουν πολλά γλυκά, τα οποία προμηθεύονται από το

περίπτερο. Εμφανίζονταν ενήμερες γύρω από την σωστή και ισορροπημένη διατροφή. Σχεδόν όλες, με την εξαίρεση μιας, δηλώνουν ότι δεν έχουν επισκεφτεί οδοντίατρο. Από τις 11 μητέρες μόνον οι 3 αναφέρουν ότι ακολουθούν σωστές οδηγίες στοματικής υγιεινής. Οι υπόλοιπες δεν βουρτσίζουν συστηματικά τα δόντια τους.

Ως προς τον γυναικολογικό έλεγχο, οι περισσότερες επισκέφτηκαν γυναικόλογο στην τελευταία γέννα. Οι μισές έχουν πραγματοποιήσει αιματολογικό έλεγχο το τελευταίο έτος. Δηλώνουν ευχαριστημένες από την υγεία και την ζωή τους και όλες επιζητούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης εκτός οικισμού.

Δεν υπήρχε καμία αναφορά για κακοποίηση από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Σε μία περίπτωση η Α. αναφέρει ότι πριν από κάποιους μήνες αυτή και συγγενικό της πρόσωπο υπέστησαν σωματική κακοποίηση από κάποιους άλλους Ρομά, χωρίς να αναφέρει σαφή αιτία.

Συμπερασματικά, όσον αναφορά το ιατρικό ιστορικό των μητέρων Ρομά, οι οποίες στην συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν κάτω των 30 ετών και οι οποίες είχαν από 3-6 παιδιά η καθεμία, δεν παρουσιάζουν μείζονα προβλήματα υγείας, έχουν αποσπασματική υγειονομική κάλυψη παρόλο που όλες έχουν ΑΜΚΑ (αριθμό μητρώου κοινωνικής ασφάλισης), χωρίς όμως πλήρη ασφαλιστική κάλυψη. Αναφέρουν ότι οι κόρες τους έχουν πλήρη εμβολιαστική κάλυψη, ενώ δεν αναφέρουν κακοποίηση σωματική ή ψυχολογική ούτε στην οικογένεια αλλά και ούτε στο ευρύτερο περιβάλλον. Η διαβίωση σε ανθυγιεινό περιβάλλον, η απουσία κοινωνικής υποστήριξης και η αποσπασματική αντιμετώπιση και προσέγγιση σε υπηρεσίες υγείας είναι εμφανής και στην μικρή μας ομάδα όπως διαπιστώνεται συνολικά στους Ρομά.

Μέρος Β΄: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ως προς την διαμονή, οι μητέρες ζουν σε κοντέινερ ή τσιμεντόσπιτα χωρίς ηλεκτρικό και νερό και παίρνουν ρεύμα από παρακείμενες δομές, εργοστάσια. Υπάρχει δυνατότητα μετακίνησης με ΜΜΜ, αλλά η απόσταση του σχολείου από τον οικισμό επιβάλλει τις περισσότερες φορές την μεταφορά των παιδιών με αυτοκίνητο. Οι μητέρες δεν εργάζονται, ενώ επιθυμούν να εργαστούν αλλά αφενός η ανάγκη φροντίδας των παιδιών και αφετέρου η δυσκολία λόγω καταγωγής αλλά και λόγω λειτουργικών δυσκολιών στο να προσληφθούν καθιστούν ανέφικτη την εύρεση εργασίας· αυτό επιβεβαιώνεται και πανευρωπαϊκά από τα υψηλά επίπεδα ανεργίας ειδικά των Ρομά γυναικών.

Από τις 11 ερωτηθείσες οι 12 ψηφίζουν και νιώθουν υπερήφανες για την καταγωγή τους, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζουν ποιοτικά χαρακτηριστικά της φυλής που την διαφοροποιεί και τις κάνει υπερήφανες.

Στο θέμα του γάμου, όπως αναφέρεται πιο κάτω και από την ανθρωπολόγο (Αναστασία Μητροπάνου), ενώ η πλειοψηφία καταδίκασε τους πρόωρους γάμους, για όλες ωστόσο τις μητέρες ένας γάμος αποτελεί μια καλή πρακτική και μια προοπτική για ένα Ρομά κορίτσι. Οι ίδιες οι μητέρες ανέφεραν ότι είχαν παντρευτεί με την δική τους θέληση ή είχαν «κλεφτεί». Στην πορεία όμως και στην ανάλυση της συζήτησης, αυτό που αρχικά εμφανιζόταν ως προσωπική επιλογή φάνηκε πως ήταν μια απόφαση των γονιών, που γινόταν με την σύμφωνη γνώμη των κοριτσιών. Η έννοια της προσωπικής επιλογής συζύγου και ενός γάμου που ενώνει δυο ανθρώπους και τους διαφοροποιεί από το κοινωνικό περίγυρο και τους γονείς, δεν ταυτίζεται με την αντίληψη που υπάρχει σε εκτός Ρομά κοινότητες. Οι περισσότερες από τις μητέρες Ρομά κατοικούσαν μαζί με τις μητέρες τους και σε κοντινή απόσταση με τις αδελφές και την ευρύτερη οικογένεια. Βέβαια ο μικρός αριθμός των ερωτηθεισών καθιστά οποιαδήποτε γενίκευση μη εφικτή.

Όσον αναφορά την εκπαίδευση, από τις 11 μητέρες που ερωτήθηκαν μόνον οι 3 είχαν πάει σχολείο, οι δυο εγκατέλειψαν στην μέση το δημοτικό ενώ η τρίτη στην τελευταία τάξη, γιατί παντρεύτηκε. Σαν αποτέλεσμα, καμία από τις μητέρες δεν γνωρίζει ανάγνωση και γραφή. Όλες αναφέρουν ότι θα ήθελαν να έχουν τελειώσει το σχολείο για να μπορούν να διαβάσουν και να γράφουν, χωρίς να καταγράφουν με σαφήνεια τι τους άρεσε στο σχολείο.

Συμπερασματικά διαπιστώσαμε από το ερωτηματολόγιό μας ότι οι ερωτήσεις, που αντανακλούν κυρίως κοινωνικές παραμέτρους, επιβεβαιώνουν την κακή κοινωνικοοικονομική θέση, την έλλειψη εκπαίδευσης, και την διαβίωση σε ανθυγιεινό περιβάλλον. Αυτό ισχύει και για τους Ρομά της Νέας Ζωής. Η έλλειψη συντονισμένης κεντρικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης ειδικότερα σε θέματα κάλυψης βασικών ανθρωπίνων αναγκών διαφαίνεται εντονότατα και στη δική μας προσέγγιση.

Μέρος Γ': ΣΧΕΣΗ ΜΑΝΑΣ-ΚΟΡΗΣ

Το τελευταίο κομμάτι της έρευνάς μας, που κλείνει τον κύκλο της σχέσης ΜΑΝΑΣ-ΚΟΡΗΣ, μαζί με την καλλιτεχνική παρέμβαση της φωτογράφου Μαριλένας Σταφυλίδου και της ποιήτριας Μαρίας Τοπάλη στις μαθήτριες, αναδεικνύει τις ιδιαιτερότητες των Ρομά και την ανάγκη για ουσιαστικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού, των διακρίσεων, της βίας και της ουσιαστικής υποστήριξης των κοριτσιών – κορών Ρομά. Η επιθυμία όλων των μητέρων είναι οι κόρες να τελειώσουν το σχολείο, να εργαστούν και να παντρευτούν άντρα της επιλογής τους. Οι αριθμοί από τις μελέτες αλλά και οι συζητήσεις με το προσωπικό του σχολείου αποδεικνύουν ότι αυτό δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα και ότι η συντριπτική πλειοψηφία των κοριτσιών με την ολοκλήρωση του δημοτικού εγκαταλείπουν το σχολείο. Στην ερώτηση τι θα συμβούλευαν τις κόρες τους, όλες οι μητέρες, και σε συνέχεια προς τα ανωτέρω, αναφέρουν ότι τις παροτρύνουν να σπουδάσουν και να δουλέψουν καθώς και να εγκαταλείψουν το «γκέτο».

Όσο αναφορά τις σχέσεις τους με τις μητέρες τους, όλες ανέφεραν ότι έχουν άριστες σχέσεις με τις μητέρες τους και με τους πατέρες τους, ενώ ανέφεραν ότι δεν συζητούν τα προβλήματα με τις κόρες τους για να μην τις στεναχωρήσουν. Ως προς την αυξημένη αίσθηση ελευθερίας που βιώνουν οι κόρες τους σήμερα, αυτή αποδίδεται κυρίως στη χρήση και την εξοικείωση με το κινητό και τις εφαρμογές του και ιδιαίτερα το Tik-Tok, που είναι ξένο προς τις ίδιες. Δεν την συνδέουν όμως με την μόρφωση ή το σχολείο, δεδομένου ότι λόγω αναλφαβητισμού δεν μπορούν να παρακολουθούν τις επιδόσεις των κοριτσιών. Τέλος η περιγραφή κάποιας ανάμνησης με την κόρη έφερνε αμηχανία στις μητέρες και οι περισσότερες περιέγραψαν σκηνές από την μικρή ηλικία των κορών τους, όταν τις χτένιζαν και τους έφτιαχναν τα μαλλιά γιατί πιθανώς και αυτές ήταν μικρά κορίτσια όταν γεννούσαν τις κόρες τους και τις αντιμετώπιζαν σαν «κούκλες».

Οι μελέτες δείχνουν ότι οι γυναίκες Ρομά παραμένουν στο περιθώριο. Η χαμηλή συμμετοχή στην εκπαίδευση και η εγκατάλειψη του σχολείου μαζί με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και η έλλειψη ανάπτυξης δεξιοτήτων που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ενεργή συμμετοχή στην κοινωνικοοικονομική δραστηριότητα, στερούν στις μητέρες και τα κορίτσια Ρομά τη δυνατότητα τόσο να αναγνωρίσουν τα δικαιώματά τους όσο και να διεκδικήσουν ισότιμα και δίκαια τη θέση τους στην ευρύτερη κοινωνία. Στην Ελλάδα οι γυναίκες Ρομά παντρεύονται και κάνουν οικογένεια σε πολύ νεαρή ηλικία, κυρίως μέσω των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων, με πολλαπλές επιπτώσεις στην σωματική και ψυχική τους υγεία και την ατομική τους εξέλιξη, με συχνό αποτέλεσμα την μαθητική διαρροή, που παρατηρείται στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού, καθώς τα κορίτσια δεν ολοκληρώνουν την εκπαίδευση τους γιατί παντρεύονται. Υπάρχει ανάγκη για ανάπτυξη πρακτικών και διεπιστημονικών προσπαθειών, όπως η δική μας σε τοπική αλλά και μεγαλύτερη κλίμακα για την ενδυνάμωση των κοριτσιών, την προσωπική τους ανάπτυξη και την κοινωνική τους χειραφέτηση ενάντια στις διακρίσεις που υφίστανται τόσο στο δικό τους όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Korver, R. Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020: European Implementation Assessment; European Union, European Parliamentary Research Service: Brussels, Belgium, 2020.
2. Frazer, H.; Marlier, E. Promoting the Social Inclusion of Roma: Synthesis Report; European Commission DG Employment, Social Affairs and Inclusion: Brussels, Belgium, 2011.
3. Parekh, N.; Rose, T. Health Inequalities of the Roma in Europe: A Literature Review. Cent. Eur. J. Public Health 2011, 19, 139–142.
4. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Second European Union Minorities and Discrimination Survey Technical Report; Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2017.
5. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). Roma Pilot Survey Technical Report: Methodology, Sampling and Fieldwork; Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2013.
6. Ministry of Labor and Social Insurance (MLSI). Rom Network Panhellenic Census Study Investigating the Social, Housing Conditions and Needs of Greek Gypsy Citizens [Πανελλήνια Απογραφική Μελέτη Διερεύνησης Κοινωνικών, Οικιστικών Συνθηκών Και Αναγκών Των Ελλήνων Τσιγγάνων]; MLSI: Athens, Greece, 2000.
7. Fundación Secretariado Gitano (FSG). Health and the Roma Community, Analysis of the Situation in Europe Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain; No 97.
8. Ministry of Employment and Social Protection, General Secretariat for the Management of Community and Other Resources (MESP). Study for the Recording of the Current Situation of the Roma in Greece, Report of Actions and Preparation of an Action Plan for the 4th Programming Period MESP: Athens, Greece, 2008.
9. Pappa, E.; Chatzikonstantinidou, S.; Chalkiopoulos, G.; Papadopoulos, A.; Niakas, D. Health-Related Quality of Life of the Roma in Greece: The Role of Socio-Economic Characteristics and Housing Conditions. Int. J. Environ. Res. Public Health 2015, 12, 6669–6681.
10. Samarasekera U., "They see us differently": advancing health for Roma. Lancet. 2022 Dec 10;400(10368):2032-2033.
11. FRA. (2016). EU-MIDIS II Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma-Selected findings.

A. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

- Που μένετε; Α. διαμέρισμα, Β. σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο, Γ. άλλο
- Υπάρχει ηλεκτρικό, νερό, δυνατότητα μετακίνησης με ΜΜΜ
- Υπάρχει μπάνιο και κουζίνα στο σπίτι;
- Ποιος φροντίζει το σπίτι - μαγειρεύει;
- Εργάζεστε;
- Αν εργάζεστε, έχετε ασφαλιστική κάλυψη
- Πόσα παιδιά έχετε;
- Σε τι ηλικία παντρευτήκατε;
- Επιλέξατε εσείς να παντρευτείτε σε αυτή την ηλικία ή η οικογένεια, συγγενείς κ.α.;
- Παντρευτήκατε με προζενιό;
- Παντρευτήκατε με την θέληση σας;
- Σε τι ηλικία κάνατε το πρώτο παιδί;
- Ψηφίζετε;
- Νιώθετε περήφανη για την καταγωγή σας;

B. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Πόσα χρόνια πήγατε σχολείο; Και ήταν το ίδιο ή αλλάξατε αν μετακινούνταν οι γονείς σας;
- Ξέρετε ανάγνωση;
- Ξέρετε γραφή;
- Θα θέλατε να είχατε πάει περισσότερα χρόνια στο σχολείο;
- Τι σας άρεσε αν σας άρεσε στο σχολείο;

Γ. ΥΓΕΙΑ

- Έχετε κάποιο πρόβλημα υγείας τώρα;
- Έχετε κάποιο χρόνιο πρόβλημα υγείας για το οποίο παίρνετε φάρμακα;
- Έχετε θηλάσει;
- Τα παιδιά σας έχουν εμβολιαστεί;
- Καπνίζετε;
- Κάνετε χρήση αλκοόλ;
- Κάνετε χρήση ουσιών;
- Διατροφικές συνήθειες:
- Πόσο συχνά τρώτε λαχανικά;
- Πόσο κρέας;
- Πόσα γεύματα την ημέρα;
- Πόσα γλυκά;
- Τρώτε έτοιμα φαγητά;
- Πόσες φορές την ημέρα πλένετε τα δόντια σας;
- Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά τον οδοντίατρο;
- Πότε επισκεφτήκατε τελευταία φορά τον γυναικολόγο;
- Πότε κάνατε αιματολογικό έλεγχο τελευταία;
- Πως νιώθετε από υγεία ;
- Νιώθετε ικανοποιημένη με την ζωή σας;
- Έχετε υποστεί κάποια βίαιη συμπεριφορά ή αρνητική κριτική από την οικογένεια από το περιβάλλον;
- Αν θέλατε να αλλάζατε κάτι στην καθημερινότητα σας τι θα ήταν αυτό;

Δ. ΣΧΕΣΗ ΜΑΝΑΣ ΚΟΡΗΣ

- Ξέρετε πότε αδιαθέτησε η κόρη σας;
- Έχετε μιλήσει με την κόρη σας για αντισύλληψη;
- Θέλετε η κόρη σας να παντρευτεί νωρίς;
- Θέλετε η κόρη σας να δουλέψει;
- Θέλετε η κόρη σας να σπουδάσει;
- Έχετε εμπιστοσύνη στο σχολείο; Είναι καλό να πηγαίνει η κόρη σας;
- Τι θα συμβουλευάτε την κόρη σας γενικά στη ζωή;
- Πως ήταν η σχέση σας με την μητέρα σας;
- Πως ήταν η σχέση με τον πατέρα σας;
- Μένετε κοντά με την μητέρα και την γιαγιά σας;
- Πιστεύετε ότι τα Romani κορίτσια σήμερα είναι πιο ελεύθερα από ότι παλιότερα;
- Νιώθετε άνετα να μιλήσετε με την κόρη σας για τα προβλήματα σας;
- Ρωτάτε την γνώμη της κόρης σας;
- Πιστεύετε ότι η κόρη σας ζει σε καλύτερες συνθήκες από ότι εσείς;
- Θυμηθείτε κάτι όμορφο που κάνατε μαζί και περιγράψτε το.

Η σχέση μάνας-κόρης στους Ρομά με έμφαση σε ζητήματα κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης και εκπαίδευσης

(παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων)

της Δήμητρας Κονδύλη²

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
ΜΙΚΡΗΣ
ΕΜΒΕΛΕΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ
ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Οι Ρομά είναι η μειονότητα της Ευρώπης που υφίσταται τις περισσότερες διακρίσεις, αποτελεί την πιο ευάλωτη μειονότητα συγκριτικά με την παρουσία της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που εντοπίζεται στον 12ο αιώνα και εκτιμάται στα 6 εκατομμύρια (Bartos, 2017). Μεταξύ των ζητημάτων που μεγάλος αριθμός ερευνών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο υπογραμμίζει περιλαμβάνονται όσα αφορούν τις οικογενειακές σχέσεις και την οικογενειακή δομή καθώς και τις γλωσσικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στις χώρες που κατοικούν. Η ελληνική περίπτωση δεν αποτελεί εξαίρεση ως προς τα βιβλιογραφικά και ερευνητικά τεκμήρια που αφορούν τα προαναφερθέντα ζητήματα. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι Ρομά αποτελούν μια από τις ομάδες που βιώνει διαχρονικά τον μεγαλύτερο κοινωνικό αποκλεισμό με ελάχιστες ευκαιρίες πρόσβασης σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, ζώντας συνήθως είτε αποκλειστικά στα στενά όρια της κοινότητας τους, είτε ενσωματωμένοι και «αόρατοι» από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο με την πολιτισμική τους ταυτότητα. Έχοντας λοιπόν ως δεδομένα την αποσπασματική πρόσβαση στην εκπαίδευση και τις γλωσσικές δυσκολίες στην ελληνική γλώσσα, η ερευνητική ομάδα στο πλαίσιο τμήματος της δράσης που αποσκοπούσε στο να διερευνήσει όψεις των κοινωνικών πρακτικών στην καθημερινότητα έντεκα γυναικών μητέρων Ρομά και τη σχέση με τις κόρες τους, επέλεξε τον σχεδιασμό ενός σύντομο ερωτηματολογίου αντί ενός εκτεταμένου οδηγού συνέντευξης στη διερεύνηση των ερωτημάτων μας. Φάνηκε από την πορεία της έρευνας ότι αυτή η επιλογή ήταν η πλέον πρόσφορη.

Η πρωτοτυπία της μικρής αυτής μελέτης έγκειται στην γυναικοκεντρική προσέγγισή της, δεδομένου ότι έρευνες παρόμοιας στόχευσης είναι ελάχιστες. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε δύο διαφορετικές γειτονίες του οικισμού, περιφερειακά του Σχολείου και κάποιες συνεντεύξεις στον χώρο του Σχολείου³ με τη διαμεσολάβηση της Διευθύντριας.

Η διαδικασία της προσέγγισης των γυναικών-μητέρων Ρομά επιτεύχθηκε σταδιακά και ενόψει ή κατά τη διάρκεια της επαφής των μελών της ερευνητικής ομάδας σε συνεργασία με την ομάδα που υλοποίησε παράλληλα μια εκπαιδευτική-καλλιτεχνική δράση στο Σχολείο με κάποιες από τις νεαρές μαθήτριες Ρομά. Η έρευνα πεδίου διήρκεσε δύο μήνες, διότι ακυρώθηκαν και μετατέθηκαν οι συναντήσεις αρκετές φορές, εικάζουμε για αντικειμενικούς όπως και για λιγότερο προφανείς λόγους. Πραγματοποιήθηκαν έντεκα (11) συνεντεύξεις από τρία μέλη της ερευνητικής ομάδας.

- Η διαμεσολάβηση της επαφής έγινε μέσω της διευθύντριας του Σχολείου, χάρη στην οποία οι συνεντεύξεις αυτές μπόρεσαν να πραγματοποιηθούν.
- Ο εντοπισμός και η επαφή με τις περισσότερες μητέρες των μαθητριών επιτεύχθηκε μέσω ενός προσώπου - κλειδί με πολλαπλούς ρόλους στην κοινότητα του Ασπροπύργου, μητέρα και γιαγιά η ίδια, με επιρροή και πειθώ στις γυναίκες και τις έφηβες της κοινότητας.

Οι έξι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στην οικία της κάθε μητέρας, οι πέντε στον περίβολο του σχολείου. Πριν την έναρξη της συνέντευξης και αφού ενημερώναμε την ερωτώμενη για τον σκοπό της συνέντευξης διάβαζε η κάθε ερευνήτρια το ειδικά διαμορφωμένο «Έντυπο Συναίνεσης», προαπαιτούμενο για την συμμόρφωση της διαδικασίας με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων. Στο «Έντυπο Συναίνεσης» αναφέρεται ρητά η εθελοντική συμμετοχή στην έρευνα, η δυνατότητα διακοπής της συνέντευξης στην περίπτωση που θελήσουν να διακόψουν και ενημέρωση ότι το υλικό, σε ανωνυμοποιημένη μορφή, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για κάποια δημοσίευση. Το Έντυπο, διαθέσιμο σε δύο αντίτυπα, υπογραφόταν από την ερωτώμενη πριν την έναρξη της συνέντευξης και το ένα εξ'αυτών προοριζόταν για δική της χρήση και προστασία. Η μέση διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν 15'-20'. Όπως ήταν αναμενόμενο, όσο προχωρούσαν οι ερωτήσεις οι ερωτώμενες ένοιωθαν μεγαλύτερη άνεση να τις απαντούν, ενώ όταν φτάναμε σε κάποιο άλλο σημείο του οικισμού προς αναζήτηση των γυναικών, μας υποδεχόταν ολόκληρη η μικρή κοινότητα, γυναικών κυρίως και παιδιών, από τα γύρω οικήματα.

2. Κοινωνική επιστήμων, Διευθύντρια Ερευνών ΕΚΚΕ.

3. Πρόκειται για το 7ο Δημοτικό Σχολείο της Νέας Ζωής Ασπροπύργου, με ποσοστό μαθητριών/ών Ρομά που υπερβαίνει το 90%.

A. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Οι δέκα από τις έντεκα ερωτώμενες μένουν σε σπίτι το οποίο στην ουσία είναι ένα οίκημα ή παράπηγμα, συχνότερα με δύο δωμάτια τα οποία έχουν χτιστεί σε περιοχή εκτός σχεδίου και μάλιστα τα περισσότερα από αυτά τα νοικοκυριά δεν διαθέτουν νόμιμη ηλεκτροδότηση. Παρατηρήθηκε έλλειψη αποχετευτικού συστήματος ακόμη και ύδρευσης σε τέσσερα νοικοκυριά. Σε όλα τα σπίτια υπάρχει κουζίνα ενώ σε λιγότερα μπάνιο. Η κουζίνα είναι λειτουργική και εξυπηρετεί τις ανάγκες του νοικοκυριού, ενώ σε μία εξ αυτών ο χώρος ήταν υποτυπώδης. Η κοινότητα φαίνεται ότι κατέχει ένα σημαντικό ρόλο στις κοινωνικές πρακτικές διότι το συγκεκριμένο νοικοκυριό εξυπηρετούνταν στους χώρους της μητρικής οικογένειας της ερωτώμενης.

Ενώ μαγειρεύουν τακτικά, φαίνεται ότι κάποιες εξ αυτών «υποκύπτουν» ευκολότερα στην πίεση των παιδιών για παραγγελία έτοιμου φαγητού. Οι έξι στις επτά ερωτώμενες δεν εργάζονται διότι απασχολούνται με την ανατροφή των παιδιών τους. Μία εξ αυτών εργάζεται σε τακτική βάση αλλά σε καθεστώς αστάθειας, κυρίως συνοδεύοντας τον άνδρα της σε περιστασιακές εργασίες όπως αναζήτηση υλικών σε χωματερές ή στις γειτονιές για ανακύκλωσή τους. Στο σύνολό τους απαντούν ότι έχουν ΑΜΚΑ αλλά δεν είναι σαφές αν έχουν αυτήν την περίοδο ασφαλιστική κάλυψη διότι συνδέουν τον ΑΜΚΑ με την ασφαλιστική κάλυψη. Δεδομένου του αριθμού παιδιών που έχει η κάθε ερωτώμενη και σε διευκρινιστική ερώτηση ως προς το είδος των ιατρικών υπηρεσιών που χρησιμοποιούν, έγινε σαφές ότι αναφέρονταν σε έκτακτες υπηρεσίες ιατρικής περίθαλψης, που παρέχονται στα Επείγοντα των δημόσιων νοσοκομείων στη βάση της καθολικής πρόσβασης ή λόγω της πολυτεχνίας.

Παντρεύτηκαν όλες πολύ νέες, 16 ή 17 ετών. Ο γάμος ήταν είτε προκαθορισμένος από την οικογένεια (συνοικέσιο) είτε μέσω της απαγωγής, έτσι ώστε να αναγκασθούν οι οικογένειες να τους επιτρέψουν να ζήσουν με τον σύντροφό τους. Η μία εξ αυτών δηλώνει ότι απέκτησε το πρώτο της παιδί σε ηλικία 12 ετών. Έχουν από τρία έως και έξι παιδιά (μία περίπτωση). Είναι όλες πολύ νέες, μεταξύ 18 και 24 ετών, και δηλώνουν όλες ότι παντρεύτηκαν με τη θέλησή τους ακόμη και όταν δεν επέλεξαν οι ίδιες τον σύντροφό τους. Όλες δηλώνουν ότι η συμβίωση με τον σύντροφό τους, ο γάμος είτε μετά το προξενικό είτε μετά την απαγωγή («κλεφτήκαμε», ακούστηκε πολύ συχνά ως δήλωση μεταξύ των έντεκα ερωτώμενων) εντάσσονται σε μια πολιτισμική παράδοση που ορίζει ως σήμερα σε μεγάλο βαθμό τη ζωή των γυναικών και την πρόσληψη τους περί «προγαμιαίων σχέσεων». Φαίνεται ότι ακόμη και στις περιπτώσεις όσων δήλωσαν ότι ο γάμος ήταν προκαθορισμένος από τις οικογένειες των δύο νέων, η απαγωγή (το κλέψιμο) αποτελεί κομμάτι της προγαμίας διαδικασίας, μιας και οι σεξουαλικές σχέσεις εκτός μιας ένωσης αποδεκτές από την κοινότητα φαίνεται να πυροδοτούν τον φόβο αποκλεισμού εντός της κοινότητας (Μουρελάτου, 2020). Στην χαρακτηριστική δήλωση ερωτώμενης που εξέφρασε την επιθυμία να είχε παντρευτεί με νυφικό και όχι όπως έγινε με το να φύγουν με τον σύντροφό της, αντανακλάται μια δομή «προνεωτερικής κοινωνίας», που προκύπτει από το αφήγημα των γυναικών. Τα ευρήματα της μικρής εμβέλειας έρευνάς μας τείνουν να αναδείξουν τον ρόλο και τη σημασία της κοινότητας στη ζωή των γυναικών αυτών, χάριν της οποίας υποχωρεί η ιδιότητα του υποκειμένου, το ατομικό έναντι του συλλογικού (Νόβα - Καλτσούνη 2004).

Στην ερώτηση αν αισθάνονται περήφανες για την καταγωγή τους απαντούν θετικά ως προς την διττή ταυτότητα, Ρομά και ελληνική. Μία μόνο εξ αυτών προσδιορίζει ρητά τον εαυτό της ως Ρομά, πιθανά επειδή είναι η μοναδική που δηλώνει ότι δεν έχει ασκήσει έως σήμερα το εκλογικό της δικαίωμα. Η καταφατική απάντηση δεν συνοδεύτηκε από κάποια σχόλια ή περαιτέρω διευκρίνιση, ως εάν οι δύο ταυτότητες να συνυπάρχουν ισότιμα στις γυναίκες της έρευνάς μας.

B. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: Η ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΣ

Η περίοδος σχολικής φοίτησης είναι σύντομη διάρκειας· οι περισσότερες δηλώνουν μερικά χρόνια φοίτησης στο Δημοτικό. Δύο μάλιστα εξ αυτών δηλώνουν ότι δεν έχουν πάει σχολείο με μία επιπλέον, δηλαδή σύνολο τρεις ερωτώμενες, να δηλώνουν ότι δεν γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή. Οι λόγοι που επικαλούνται ως προς τη μη φοίτηση είναι διαφορετικοί. Η μία ερωτώμενη απουσίαζε η ίδια από το σχολείο διότι στη διάρκεια των μετακινήσεων της οικογένειας από περιοχή σε περιοχή δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει την σκληρή και ειρωνική συμπεριφορά των ντόπιων παιδιών, που στιγμάτιζαν την καταγωγή της. Υπό αυτήν τη έννοια αισθάνεται ότι τα παιδιά της, που φοιτούν στο 7ο Σχολείο Ασπροπύργου με μαθητές/τριες από την ίδια πολιτισμική ομάδα, δεν αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα και συμπεριφορές κοινωνικο-φυλετικών διακρίσεων. «Εξάλλου πώς θα μπορούσαν να πάνε σε άλλο σχολείο, να έχουν καινούργια τσάντα, ρούχα και ό,τι χρειάζονται». Άλλη ερωτώμενη δηλώνει ότι δεν την άφησε η μητέρα της ενώ η τρίτη ερωτώμενη δεν μπόρεσε να πάει σχολείο λόγω των μετακινήσεων της οικογένειας της. Στο σύνολό τους δηλώνουν ότι, ως ενήλικες πλέον, λυπούνται για την χαμένη ευκαιρία λόγω των περιορισμών που συναντούν εξαιτίας των ελλειψών δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής και της εξάρτησης, συνήθως, από τους συντρόφους τους για τα τρέχοντα καθημερινά ζητήματα. Η διακοπή της φοίτησης που δηλώθηκε από το σύνολο των ερωτώμενων συγκροτεί ακόμη ένα στοιχείο της αποστολής των γυναικών Ρομά, οι οποίες εκπληρώνουν τρόπον τινά τον ρόλο που η κοινότητά τους προσδίδει σε αυτές, μειώνοντας έτσι τις δυνατότητες επαγγελματικής ανεξαρτησίας, χειραφέτησης, κοινωνικής ασφάλισης κ.λπ. Επιπρόσθετα οι γυναίκες ερωτώμενες έχουν όλες γεννηθεί και φοιτήσει μετά το 1996, χρονιά που σηματοδοτεί την έναρξη σειράς νομοθετικών μέτρων (1996-2007) για την αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής των Ρομά. Με βάση τα αποτελέσματα τόσο στη δική μας, μικρής κλίμακας έρευνα, όσο και ευρύτερα, φαίνεται ότι το πρόβλημα της εκπαίδευσης στην κοινότητα Ρομά εξακολουθεί να αποτελεί μείζον πρόβλημα κοινωνικού αποκλεισμού. Όπως αναφέρει η Λυδάκη (2014), η μύηση των παιδιών στην επαγγελματική και κοινωνική ζωή γίνεται μέσω της οικογένειας και της κοινότητας, και το σχολείο στερεί ώρες από αυτήν την εκπαίδευση σε αντικείμενα εργασίας με τα οποία θα απασχοληθούν στη συνέχεια.

Γ. ΣΧΕΣΗ ΜΑΝΑΣ-ΚΟΡΗΣ

Στις ερωτήσεις που αφορούν τις σχέσεις τους με τις κόρες τους αλλά και τις σχέσεις τους με τους δικούς τους γονείς, οι απαντήσεις των ερωτώμενων έτειναν σε άρρητο ή ρητό «εξωραϊσμό» των σχέσεών τους με τις δικές τους μητέρες και πατέρες. Όλες οι σχέσεις ήταν, κατά τα λεγόμενά τους, καλές. Δηλώνουν ότι οι σχέσεις με τις κόρες τους είναι καλές και βασίζονται στην κατανόηση, περισσότερο από ό,τι ίσχυε στην δική τους αντίστοιχη παιδική ηλικία στη σχέση τους με τις δικές τους μητέρες. Δείχνουν μεγάλη ανεκτικότητα με τις κόρες τους ως προς τις φροντίδες καλλωπισμού, με τα περισσότερα κορίτσια να έχουν «ανταύγειες» στα μαλλιά, και να κάνουν μανικιούρ και άλλες περιποιήσεις στην ηλικία των 12 ετών. Τα νεαρά κορίτσια (κόρες, μαθήτριες δημοτικού) φαντάζουν σε κάποιες περιπτώσεις πιο περιποιημένες από τις ίδιες τις ερωτώμενες (μητέρες). Η μικρή διαφορά ηλικίας μεταξύ μητέρας και κόρης, η νεαρή ηλικία- σχεδόν παιδιά οι ίδιες ακόμη όταν έγιναν μητέρες- δείχνει μια χαλαρή σχέση και αντιμετώπιση ως προς την διαπαιδαγώγησή τους σε αυτά τα θέματα. Η κοινοτική συμβίωση επηρεάζει και τη σχέση μητέρας κόρης, δεδομένου ότι η ανατροφή των παιδιών είναι και αυτή μια συλλογική υπόθεση. Επιθυμούν οι κόρες τους να έχουν καλύτερη ζωή από τις ίδιες, να συνεχίσουν το σχολείο, να εργαστούν. Θεωρούν επίσης ότι οι κόρες τους μεγαλώνουν πιο ελεύθερα από τις ίδιες, και εύχονται να έχουν καλύτερες συνθήκες ζωής. Πολύ λίγες όμως δηλώνουν ρητά ότι οι κόρες τους δεν θα ήθελαν να δεσμευθούν με παιδιά και οικογένεια σε νεαρή ηλικία.

Δηλώνουν εμπιστοσύνη στο σχολείο που φοιτούν τα παιδιά τους και θεωρούν θετική την φοίτηση σε αυτό. Οι συμβουλές προς τις κόρες τους κυμαίνονται από την παραίνεση να ξεφύγουν από την δική τους διαδρομή ζωής, να γίνουν δασκάλες, γιατροί, να εργαστούν, έως συμβουλές συμπεριφοράς που υπενθυμίζουν κάπως την δική τους εκπαίδευση, πχ «να μην είναι αυθάδεις, να είναι περήφανες, να μην νοιώθουν ντροπή». Νοιώθουν αμηχανία στην ερώτηση περί ανάκλησης μιας όμορφης προσωπικής ανάμνησης με την κόρη τους, και αυτό πιθανά οφείλεται στην απουσία ευκαιριών συνεύρεσης μόνο των δυο τους σε ένα σπίτι, με άλλα μικρά παιδιά, με γιαγιάδες, παππούδες και συγγενείς να βρίσκονται συνεχώς γύρω από τις δυο τους. Τρεις από τις ερωτώμενες δήλωσαν ότι δεν έχουν χρόνο και δεν θυμούνται κάτι όμορφο με την κόρη τους τον τελευταίο καιρό. Οι εννέα στις έντεκα ερωτώμενες γεινιάζουν με τις δικές τους πατρικές οικογένειες, με μόνη εξαίρεση δύο εξ αυτών, που οι οικογένειές τους βρίσκονται σε άλλες περιοχές της Ελλάδας και ήρθαν στον οικισμό με τον γάμο τους. Υπήρξε απόλυτη ταύτιση των ερωτώμενων ως προς την απάντηση που αφορούσε την ερώτηση για την πρόσληψη στην ικανοποίηση από τη ζωή. Ενώ δηλώνουν συνολικά ικανοποιημένες από την τωρινή ζωή τους, η μεγαλύτερη και πλέον εύγλωττη απεικόνιση των συνθηκών ζωής τους είναι η επιθυμία τους να εγκαταλείψουν τον καταυλισμό. Και η δική μας αίσθηση ήταν μια αίσθηση μη-τόπου, με γυμνά βουνά να περικυκλώνουν την περιοχή, υποτυπώδεις υποδομές και ένα απογυμνωμένο τοπίο με ζωηρές παιδικές φωνές και γυναίκες να δουλεύουν άοκνα, επιδιώκοντας ανθρώπινες /καλύτερες συνθήκες διαβίωσης της οικογένειάς τους.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι οι επιδιώξεις των γυναικών αλλάζουν όσον αφορά τη δική τους κόρη/ες. Στο πλαίσιο αυτής της έντονης συμβιωτικής κοινοτικής κουλτούρας, αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτισμικής τους ταυτότητας, ο χρόνος των Ρομά μπορεί να είναι διαφορετικός από αυτόν των υπολοίπων. Διαπιστώθηκαν για το σύνολο των ερωτώμενων, πλην μιας, οι υποβαθμισμένες συνθήκες κατοικίας αλλά και ευρύτερα η έλλειψη υποδομών. Η κοινωνική ανέλιξη και η ανεξαρτησία των γυναικών αποτελεί αντικείμενο επεξεργασίας, αλλά όσο οι γυναίκες θα είναι ακόμη πιο αποκλεισμένες από τους άνδρες στο σύνολο μιας κοινότητας, που αποτελεί την μεγαλύτερη μειονότητα της Ευρώπης, το κλειδί που θα ανοίξει της πόρτες της χειραφέτησης είναι η εκπαίδευση, η εργασία, η εξωστρέφεια. Επείγουν αλλαγές που αφορούν τις γυναίκες και τις κοινωνικές πρακτικές τους, πρωτίστως όμως επαφίεται στην ελληνική Πολιτεία και τους Έλληνες πολίτες να υπερασπιστούν τον «άλλο/η» εντός και εκτός μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bartos, S.Ch. (2017) "Romani Women: The European Union's Most Stigmatized Minority," Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union: Vol. 2017, Article 3. DOI:10.5642/urceu.201701.03 Available at: <https://scholarship.claremont.edu/urceu/vol2017/iss1/3>
2. Corradi, L. (2018) Gypsy Feminism: Intersectional Politics, Alliances, Gender and Queer Gypsy Feminism: Intersectional Politics, Alliances, Gender and Queer Activism. Routledge.
3. Λυδάκη, Α. (επ.). (2013). Ρομά: πρόσωπα πίσω από τα στερεότυπα κοινωνικές ανισότητες στη σύγχρονη Ελλάδα. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
4. Μουρελάτου, Α. (2020) Κοινωνικός αποκλεισμός γυναικών Ρομά στην Ελλάδα-μια φεμινιστική προσέγγιση. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Η «συνθήκη Ασπρόπυργος» και οι αντικρουόμενοι λόγοι γύρω από τον «ανήλικο γάμο»

(αναπλαισίωση και σχόλιο στα αποτελέσματα)

της Αναστασίας Μητροπάνου⁴

Ο οικισμός της Νέας Ζωής αποτελεί έναν από τους τρεις οικισμούς Ρομά του Δήμου Ασπροπύργου (μαζί με τα Νεόκτιστα και το Σοφό). Σύμφωνα με την εθνική καταγραφή του πληθυσμού Ρομά, η Νέα Ζωή είναι ο μεγαλύτερος οικισμός τύπου I⁵ σε ολόκληρη τη χώρα, και ο αριθμός των κατοίκων ανέρχεται σε 2.650. Σύμφωνα, βέβαια, τόσο με τους ίδιους τους κατοίκους όσο και με εργαζόμενους της περιοχής, ο αριθμός των Ρομά κατοίκων του οικισμού της Νέας Ζωής αποκλίνει σημαντικά από την παραπάνω αποτύπωση και ανέρχεται περίπου στις 7.000. Οι κάτοικοι του οικισμού αντιμετωπίζουν πληθώρα προβλημάτων στην καθημερινότητά τους. Αυτά σχετίζονται τόσο με την έλλειψη πρόσβασης ακόμα και σε βασικά αγαθά (ρεύμα, νερό, κλπ.) όσο και με τη μακρά από χρονική άποψη κοινωνική και χωρική περιθωριοποίηση τους. Ο οικισμός είναι διαχωρισμένος από την πόλη του Ασπροπύργου. Βρίσκεται σε απόσταση περίπου 6χλμ. από αυτήν, εντός της βιομηχανικής ζώνης του Δήμου, και τον διαπερνούν οι γραμμές του εν ενεργεία προαστιακού σιδηροδρόμου, λειτουργώντας ως μια τεχνητή τομή εντός του οικισμού (Δύο Πεύκα, Κάτω Μαχαλάς). Η εικόνα του τόπου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αποκαρδιωτική: Τόνοι σκουπιδιών βρίσκονται στοιβαγμένοι πέριξ των γραμμών του τρένου, γύρω και μέσα σε εγκαταλελειμμένα κτίσματα και ενγένη σε κάθε ελεύθερη γωνιά του οικισμού. Οι κατοικίες κάθε τύπου (μικρές μονοκατοικίες, παραπήγματα, καλύβες) βρίσκονται ανάμεσα σε αποθήκες οικοδομικών υλικών, χώρων στάθμευσης βαρέων οχημάτων και ο βαθμός δυσκολίας της πρόσβασης σε αυτές ποικίλλει ανάλογα με την ύπαρξη ή όχι ασφαλτοστρωμένου δρόμου.

Οι περισσότεροι Ρομά της Νέας Ζωής αναφέρουν πως εγκαταστάθηκαν στην περιοχή κατά την δεκαετία του '90, ωστόσο ακόμα και σήμερα η πλειοψηφία τους δεν έχει καταφέρει να εγγραφεί στα δημοτολόγια του Δήμου Ασπροπύργου, αντιμετωπίζοντας έτσι σημαντικά αστικοδημοτικά προβλήματα (Συνήγορος του Πολίτη, 2009), ενώ ένα μέρος του πληθυσμού είναι άτομα ανιθαγενή· πρόκειται για μια κατάσταση που —ελλείψει δραστικών πολιτικών για την αντιμετώπισή της— κληροδοτείται από γενιά σε γενιά (Ηλιάδης 2020: 60-61). Τα ποσοστά ανεργίας και επισφαλούς εργασίας των Ρομά της Νέας Ζωής είναι υψηλά και σχετίζονται με πολλούς παράγοντες όπως είναι ο αναλφαβητισμός μεγάλου μέρους του ενήλικου πληθυσμού, ο οποίος περιορίζει σημαντικά τους κλάδους εργασίας αλλά και οι διακρίσεις και ο ρατσισμός με τον οποίο αντιμετωπίζονται λόγω της πολιτισμικής τους ταυτότητας και που λειτουργεί αποτρεπτικά για την εργασιακή τους ενσωμάτωση. Επιπλέον, η εχθρική στάση άλλων πληθυσμιακών ομάδων του Ασπροπύργου απέναντι στους Ρομά και η άρνηση συνύπαρξης και συνεργασίας μαζί τους έχει ενισχύσει σημαντικά τόσο την παραμονή των Ρομά εντός των «συνόρων» του οικισμού τους όσο και την ήδη περιορισμένη εκ μέρους τους δυνατότητα εύρεσης εργασίας. Το μεγαλύτερο μέρος του οικισμού ασχολείται με την συλλογή παλιοσίδηρων και άλλων ανακυκλώσιμων υλικών, δραστηριότητα που δεν διεξάγεται με τις απαιτούμενες προδιαγραφές ασφαλείας και είναι εξαιρετικά επικίνδυνη για όσες και όσους την ασκούν. Τέλος, το μεγαλύτερο μέρος του Ρομά πληθυσμού της Νέας Ζωής λαμβάνει κοινωνικά επιδόματα (Α21 επίδομα παιδιού, Ταμείο Βοήθειας προς τους Απόρους [ΤΕΒΑ], Κοινωνικό εισόδημα αλληλεγγύης [ΚΕΑ], επίδομα ανεργίας), γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει ως δείκτης για τις συνθήκες φτώχειας και ανεργίας που επικρατούν.

Τόσο οι κρατικές δράσεις και παρεμβάσεις όσο και αυτές των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών στον οικισμό —δεδομένων των εξαιρετικά δύσκολων συνθηκών όσον αφορά τη στέγαση και την πρόσβαση σε βασικά αγαθά— περιορίζονται κυρίως στα πεδία της υγείας (εμβολιασμοί παιδιών, γυναικολογικές εξετάσεις, κλπ) και της υποστήριξης της σχολικής φοίτησης (κυρίως μέσω της σχολικής διαμεσολάβησης). Δράσεις

4. Εκπαιδευτικός, κοινωνική ανθρωπολόγος.

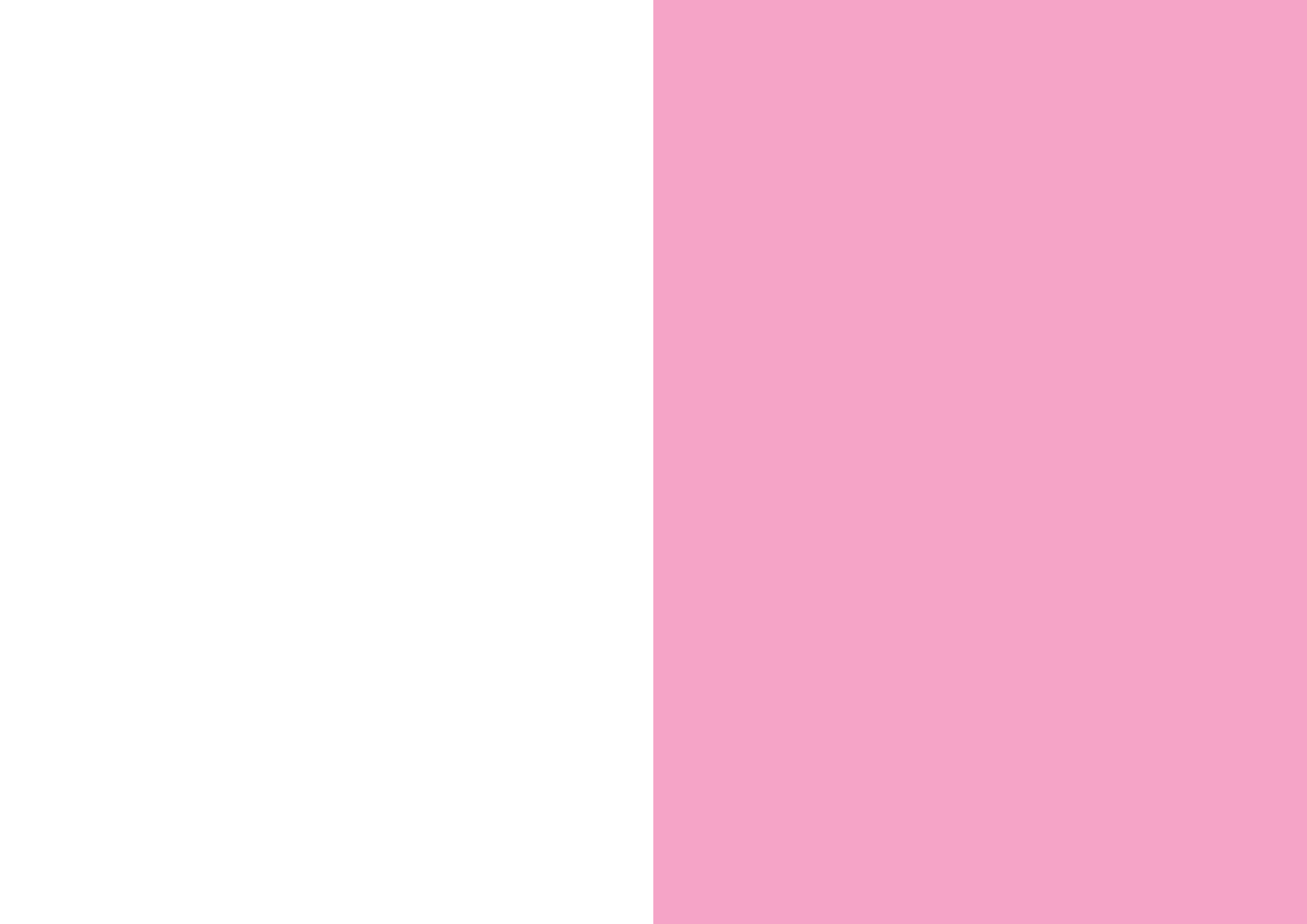
5. Καταγραφή πληθυσμού και οικισμών Ρομά σε εθνικό επίπεδο (2021), σελ. 8: Κατηγορία Οικισμού Τύπου 1: «Άκρως υποβαθμισμένες περιοχές» - Συνθήκες διαβίωσης μη αποδεκτές με καλύβια, παραπήγματα και απουσία βασικών υποδομών

σε άλλα πεδία που ορίζουν οι εθνικές και ευρωπαϊκές στρατηγικές για την κοινωνική ένταξη προϋποθέτουν καλύτερες στεγαστικές και εκπαιδευτικές συνθήκες για να μπορέσουν να υλοποιηθούν. Ακόμα και η λειτουργία κέντρου κοινότητας με παράρτημα Ρομά —υπηρεσία απαραίτητη όχι μόνο για την εξυπηρέτηση πολλών Ρομά πολιτών και την αποπεράτωση γραφειοκρατικών διαδικασιών αλλά και για την διασύνδεση τους με φορείς όπως ο ΔΥΠΑ (Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης) — εγκρίθηκε τον Αύγουστο του 2022 από την Περιφέρεια Αττικής και ξεκίνησε να λειτουργεί κάποιους μήνες αργότερα, έχοντας εξυπηρετήσει μόλις 456 Ρομά κατοίκους ως τα τέλη Ιανουαρίου 2024 (Ιστοσελίδα Δομών Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Αττικής). Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται κατανοητός ο μεγάλος βαθμός κοινωνικής, χωρικής και οικονομικής περιθωριοποίησης των Ρομά κατοίκων της Νέας Ζωής.

Οι προαναφερθείσες παρεμβάσεις, παρότι περιορισμένες, έχουν επιτρέψει στους Ρομά του Ασπροπύργου την εξοικείωση —ως έναν βαθμό— με το πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνονται οι δράσεις για την κοινωνική τους ένταξη. Γνωρίζοντας έτσι ποιες «δικές τους» πρακτικές και συνθήκες κρίνονται προβληματικές από τους αρμόδιους και χρήζουν αντιμετώπισης, ακόμα και αν δεν ενστερνίζονται πλήρως την προσέγγιση που εκφράζουν οι κρατικές και άλλες παρεμβάσεις, τις υιοθετούν στον λόγο τους και κυρίως στις συνομιλίες τους με διαμεσολαβητές/τριες, ερευνητές/τριες και ενγένη με όσους μη-Ρομά έρχονται σε επαφή. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερης σημασίας για την ανάγνωση και την ερμηνεία των απαντήσεων που δόθηκαν από τις πληροφορήτριές μας στο πλαίσιο της ερευνητικής δράσης που υλοποιήσαμε τον Δεκέμβριο του 2023. Από την μία μεριά υπήρχαν σημεία στο ερωτηματολόγιο όπου οι απαντήσεις φάνταζαν υπερβολικά ομοιόμορφες ή και ταυτόσημες, και από την άλλη παρατηρήθηκαν πρόδηλες ασυμφωνίες μεταξύ των επίσημων απαντήσεων και της εμπειρικά αλλά και με βάση τα τεκμήρια που προαναφέρθηκαν γνωστής σε εμάς καθημερινής πρακτικής, ακόμα και στο πολύ σύντομο διάστημα της έρευνας. Αν λοιπόν στο ανωτέρω φαινόμενο δεν ληφθεί υπόψη η προαναφερθείσα συνθήκη «διαμεσολαβημένης κοινωνικοποίησης», αναπαράγεται μια αρκετά στρεβλή/τεχνητή εικόνα για την πληθυσμιακή αυτή ομάδα. Ίσως το πιο ενδεικτικό παράδειγμα είναι αυτό των πρόωρων γάμων, πρακτικής αρκετά δημοφιλούς μεταξύ των Ρομά του Ασπροπύργου. Από τις απαντήσεις των γυναικών που συμμετείχαν στην δική μας έρευνα, μοιάζει η πρακτική αυτή να κρίνεται παρωχημένη, προβληματική ως και κακοποιητική. Στην πράξη όμως είναι χαρακτηριστικό ότι ορισμένες πληροφορήτριες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο λέγοντας αυτά που πίστευαν πως θέλαμε να ακούσουμε («δεν θα παντρέψω την κόρη μου μικρή», «θέλω η κόρη μου να τελειώσει το σχολείο»), στις ανεπίσημες συζητήσεις που ακολουθούσαν και δεν καταγράφηκαν, μας αποκάλυπταν πως, για παράδειγμα, είχαν ήδη παντρέψει την μεγαλύτερη ανήλικη κόρη τους ή πως αν ερχόταν ένας καλός γαμπρός να ζητήσει την κόρη τους μπορεί και να την έδιναν. Για πολλές από τις μητέρες ο γάμος της ανήλικης κόρης τους θεωρείται μια καλή προοπτική ή ακόμα και μονόδρομος για το μέλλον της, δεδομένων των τεράστιων δυσκολιών που οι μητέρες αντιμετωπίζουν. Είτε λοιπόν όντως αναγνωρίζουν τους κινδύνους και τους περιορισμούς μιας τέτοιας πρακτικής είτε απλώς γνωρίζουν τη δική μας επικριτική στάση απέναντι στο φαινόμενο και το αποσιωπούν —διαζευκτική υπόθεση για την οποία το χρονικό διάστημα της έρευνας ήταν πολύ μικρό για να μπορέσει κανείς να πάρει αξιόπιστα θέση— εντέλει η αντιμετώπιση άμεσων βιοτικών αναγκών με τον μόνο τρόπο που μοιάζει δοκιμασμένος υπερνικά τις αμφιβολίες απ’ όπου κι αν προέρχονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. EU Agency for Fundamental Rights (FRA). (2022). "Roma in 10 European countries. Main results – Roma Survey 2021". https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results_en.pdf
2. Ηλιάδης, Χ. (2020). «Θέλουν να ενταχθούν οι Ρομά;»: Ευρωπαϊκό πλαίσιο, ελληνικές πολιτικές και νέα εργαλεία». Στο Σύρρη, Δ. (επιμ.). Συμβίωση, Κοινωνική Συμπερίληψη, Ένταξη και Αλληλεγγύη στην Ευρώπη: Τρέχουσες Προκλήσεις και Μελλοντικές Προοπτικές. Θεσσαλονίκη: Symbiosis
3. Ιστοσελίδα Δομών Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Αττικής – Παράρτημα Ρομά Ασπροπύργου: <https://www.socialattica.gr/domi/kentro-koinotitas-parartima-roma-dimoy-aspropyrgoy>
4. Γενική Γραμματεία Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. (2022). Καταγραφή Οικισμών και Πληθυσμού Ρομά σε εθνικό επίπεδο (έτος 2021).: https://egroma.gov.gr/wpcontent/uploads/2022/10/%CE%95%CE%98%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%97-%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%93%CE%A1%CE%91%CE%A6%CE%97-%CE%A0%CE%9B%CE%97%CE%98%CE%A5%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5-%CE%A1%CE%9F%CE%9C%CE%91-2021_FINAL_compressed.pdf
5. Συνήγορος του Πολίτη. (2009). Ειδική Έκθεση: Δημοτολογική Τακτοποίηση των Ελλήνων Τσιγγάνων. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο. Ανακτήθηκε από: <https://old.synigoros.gr/?i=equality.el.imnationetc.438344>

ART IN ART

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

ελλάς
πασσέ